ว.วิทย. มข. 49(4) 343-350 (2564) KKU Sci. J. 49(4) 343-350 (2021)

ฤทธิ์การต้านอนุมูลอิสระ ต้านเชื้อแบคทีเรีย และต้านการสร้างไบโอฟิล์มของสารสกัดขมิ้นอ้อยต่อเชื้อ *Streptococcus mutans*

Antioxidant Activity, Antibacterial and Anti-biofilm Formation of *Curcuma zedoaria* Extract Against *Streptococcus mutans*

สุรพล ป้อมพันธ์[1] พรรณิภา เจ๊กแตงพะเนาว์[2] ดารีนา ใจเสรี[1] รัชฎาวรรณ อรรคนิมาตย์[1]
จตุพร ประทุมเทศ และ ปราณี ศรีราช[1*]

[1]สาขาวิชาแพทย์แผนไทย คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร จังหวัดสกลนคร 47160

[2]สาขาวิชาแพทย์แผนไทย คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนา จังหวัดศรีสะเกษ 33000

Surapol Pompan[1], Phannipha Chekdaengphanao[2], Dareena Jaiseri[1], Ratchadawan Aukkanimart[1],
Jatuporn Prathumtet[1] and Pranee Sriraj[1*]

[1]Department of Thai Traditional Medicine, Faculty of Natural Resources, Rajamangala University of Technology Isan Sakon Nakhon Campus, Sakon Nakhon, 47160, Thailand

[2]Department of Thai Traditional Medicine, Faculty of Public Health, Chalermkarnchana University, Si Sa Ket, 33000 Thailand

[*]Corresponding Author, E-mail: srirajp11@gmail.com

Received: 26 July 2021 | Revised: 31 January 2022 | Accepted: 4 February 2022

บทคัดย่อ

Streptococcus mutans เป็นแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโรคในช่องปาก ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดโรคฟันผุ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลของสารสกัดขมิ้นอ้อยต่อการยับยั้งอนุมูลอิสระ ยับยั้งแบคทีเรีย และต้านการสร้างไบโอฟิล์มของเชื้อ *Streptococcus mutans* โดยทำการศึกษาหาปริมาณสารประกอบฟีนอลิกและฟลาโวนอยด์รวม พบว่าขมิ้นอ้อยมีปริมาณสารประกอบฟีนอลิกและฟลาโวนอยด์รวม จากนั้นศึกษาฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ ได้แก่ DPPH ABTS และ FRAP พบว่าขมิ้นอ้อยมีฤทธิ์ในการต้านอนุมูลอิสระ โดยมีค่า IC_{50} เท่ากับ 58.86 ± 1.98 22.69 ± 3.91 ไมโครกรัมต่อมิลลิลิตร และ 230.76 ± 0.25 มิลลิกรัมเฟอร์รัสซัลเฟตต่อกรัมสารสกัด ตามลำดับ และศึกษาฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรียด้วยวิธี Disc diffusion พบว่า ขมิ้นอ้อยมีฤทธิ์ต้านแบคทีเรียมีค่าเท่ากับ 10.46 ± 0.55 มิลลิเมตร ที่ความเข้มข้น 500 มิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร จึงนำมาทดสอบฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย และต้านการสร้างไบโอฟิล์ม ผลการศึกษาพบว่า สารสกัดขมิ้นอ้อยมีค่า MIC และ MBC เท่ากับ 100 และ 120 มิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร และสารสกัดขมิ้นอ้อยสามารถยับยั้งการสร้างไบโอฟิล์มได้ ซึ่งสอดคล้องกับการทดสอบฤทธิ์ของสารสกัดขมิ้นอ้อยต่อการสร้างไบโอฟิล์มของแบคทีเรียภายใต้กล้อง phase contrast microscope พบว่าเมื่อความเข้มข้นของสารสกัดเพิ่มขึ้นปริมาณการสร้างไบโอฟิล์มจะลดลง งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าสารสกัดขมิ้นอ้อยมีประสิทธิภาพที่นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ต้านเชื้อในช่องปากต่อไป

ABSTRACT

Streptococcus mutans is a pathogenic oral bacterium that is the main cause of tooth decay. The objective of this research was evaluated the effect of *Curcuma zedoaria* extract on anti-oxidation, bacteria inhibition and resist the formation of biofilms. The quantitative study of total phenolic compounds and total flavonoid showed that *Curcuma zedoaria* contained total phenolic compounds and flavonoids. The antioxidant activity of DPPH, ABTS and FRAP assay was then studied. The result of antioxidant activity shown with IC_{50} values of 58.86 ± 1.98, 22.69 ± 3.91 µg/ml and 230.76 ± 0.25 mg $FeSO_4$ equivalent/g extracts. Antibacterial activity by Disc diffusion method showed inhibition zone were 10.46 ± 0.55 mm at concentration 500 mg/mL. It was tested for antibacterial, bactericidal activity and resist biofilm formation. The results showed that the activity of *Curcuma zedoaria* extract had MIC and MBC values of 100 and 120 mg/ml and the extracts can inhibit biofilm formation. This was consistent with testing the effect of *Curcuma zedoaria* extract on bacterial biofilm formation under a phase contrast microscope. When the extract concentration increased, the amount of biofilm formation decreased. This research shows that *Curcuma* zedoaria extract is effective for further development as an oral antimicrobial product.

คำสำคัญ: ขมิ้นอ้อย ต้านอนุมูลอิสระ ต้านเชื้อแบคทีเรีย สเตร็ปโตคอคคัสมิวแทนส์

Keywords: *Curcuma zedoaria*, Antioxidant, Antibacterial, *Streptococcus mutans*

บทนำ

โรคฟันผุเป็นโรคในช่องปากที่สำคัญ และพบบ่อยที่สุดในประเทศไทยพบอุบัติการณ์การเกิดโรคในประชากรทุกกลุ่มอายุ ฟันผุอาจเกิดขึ้นจากหลาย ๆ สาเหตุร่วมกัน ได้แก่ ฟัน น้ำลาย แผ่นคราบน้ำลาย อาหารประเภทแป้งจำพวกน้ำตาล เช่น ซูโครส กลูโครส และฟรุกโตส เป็นต้น รวมทั้งเชื้อแบคทีเรียที่เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดโรคฟันผุ โดยเฉพาะในเด็กและวัยรุ่น ได้แก่ *Streptococcus mutans* (*S. mutans*) ซึ่งเป็นแบคทีเรียประจำถิ่นที่พบในช่องปากของมนุษย์โดยเฉพาะที่ผิวฟัน เชื้อนี้สามารถสร้าง extracellular polysaccharide (EPS) จากการใช้น้ำตาลซูโครสซึ่งเป็นสาเหตุหลักในการเกิดคราบจุลินทรีย์ หรือไบโอฟิล์ม (Biofilm) นอกจากนี้ *Streptococcus mutans* สามารถย่อยสลายอาหารประเภทน้ำตาลทำให้เกิดกรดแลคติกที่มีฤทธิ์ทำให้เกิดการย่อยสลายอาหารโดยเชื้อแบคทีเรีย ทำให้เกิดกระบวนการละลายแร่ธาตุ (demineralization) ออกจากผิวฟันจนเกิดเป็นรอยผุตามมา (Loesche, 1986)

การป้องกันฟันผุมีหลายวิธี เช่น การใช้ fluoride การใช้น้ำตาลเทียม การใช้สารป้องกันการก่อคราบจุลินทรีย์ในปัจจุบันพบว่าเชื้อก่อโรคในช่องปากหลายชนิดมีรายงานการดื้อยาของเชื้อก่อโรคในช่องปากเพิ่มขึ้น (Bidault et al., 2007) และยังมีผลข้างเคียงจากการใช้ยา จึงมีการคิดค้นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติที่ใช้ในการรักษาโรคในช่องปาก (Palombo, 2011) จึงได้มีการพัฒนายาสมุนไพร จากการศึกษาพบว่ามีการใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคมาเป็นเวลานาน เนื่องจากสมุนไพรมีสารสำคัญในการออกฤทธิ์หลายชนิด ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงได้มีการนำสมุนไพรขมิ้นอ้อย มาทดสอบการยับยั้งเชื้อแบคทีเรียในช่องปาก ซึ่งมีรายงานว่าขมิ้นอ้อยมีสารสำคัญกลุ่ม curcuminoids curcumin flavonoids และมีฤทธิ์ต้านเชื้อจุลชีพ (Bugno et al., 2007) ต้านอนุมูลอิสระ (Mau et al., 2003) ต้านการอักเสบ (Tangyuenyongwatana and Gritsanapan, 2014) ลดระดับน้ำตาลในเลือด (Rahmatullah et al., 2012) จากสรรพคุณสมุนไพรที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาผลของสารสกัดขมิ้นอ้อยต่อการยับยั้ง และต้านการสร้างไบโอฟิล์มของเชื้อ *S. mutans* องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์ และเวชภัณฑ์สำหรับการต้านเชื้อก่อโรคในช่องปากในคลินิกต่อไปในอนาคต

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ขั้นตอนการเตรียมสารสกัดสมุนไพร

นำขมิ้นอ้อย (*Curcuma zedoaria*) มาจากเขตพื้นที่จังหวัดอุดรธานี ล้างทำความสะอาดสมุนไพร แล้วอบสมุนไพรให้แห้ง และนำสมุนไพรไปบดให้ละเอียด จากนั้นนำสมุนไพรมาผสม

ให้เข้ากันในอัตราส่วน 1:2 โดยใช้ 95% เอทานอล เป็นตัวทำละลายในอัตราส่วน 1:2 คือ สมุนไพร 1 ส่วน และเอทานอล 2 ส่วนจากนั้นเทลงถังปิดฝาถังให้มิดชิด หมักทิ้งไว้ในอุณหภูมิห้องเป็นเวลา 5 วัน จากนั้นนำมากรองหยาบด้วยผ้าขาวบาง แล้วทำการกรองละเอียดผ่านกระดาษกรอง ทำการระเหยตัวทำละลายด้วยเครื่อง Rotary vacuum evaporator ที่ความดัน 60-250 mbar ความเร็วรอบ 60 rpm ที่อุณหภูมิ 60 องศาเซลเซียส จนได้สารสกัดที่แห้งสนิท นำสารสกัดบรรจุขวดแก้วทึบแสง เก็บไว้ในตู้แช่สารที่อุณหภูมิ -20 องศาเซลเซียส จากนั้นนำมาวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป

2. เชื้อแบคทีเรีย

เชื้อแบคทีเรียที่ใช้ในการทดสอบ ได้แก่ *Streptococcus mutans* (ATCC 25175T) เพาะเลี้ยงเชื้อแบคทีเรียในอาหารเลี้ยงเชื้อ Brain Heart Infusion agar (BHI Agar) และ Brain Heart Infusion Broth ในสภาวะไม่มีออกซิเจน (Anaerobic Jar) ที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ที่มี CO_2 5% นาน 48 ชั่วโมง

3. การวิเคราะห์หาปริมาณสารประกอบฟีนอลิก (Total phenolic content)

โดยใช้วิธี Foloin-Ciocalteu assay นำสารสกัดที่ความเข้มข้น 1 มิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร เติมลงใน 96-Well plate ปริมาตร 20 ไมโครลิตร เติมสาร Foloin-Ciocalteu regent ปริมาตร 100 ไมโครลิตร จากนั้นเติม 7.5% Sodium carbonate ปริมาตร 80 ไมโครลิตร และบ่มในที่มืดเป็นเวลา 30 นาที นำไปวัดค่าการดูดกลืนแสงที่ความยาวคลื่น 765 นาโนเมตร ด้วยเครื่อง Microplate reader และนำมาคำนวณปริมาณ ปริมาณสารประกอบฟีนอลิก จากกราฟมาตรฐานของ gallic acid (Sigma Aldrich, St.Louis, Mo, USA) ในหน่วยของ มิลลิกรัมแกลลิกต่อกรัมสารสกัด (Nobosse et al., 2017)

4. การวิเคราะห์หาปริมาณสารประกอบฟลาโวนอยด์ (Total flavonoid content)

การตรวจวัดปริมาณรวมของฟลาโวนอยด์ นำสารสกัดที่ความเข้มข้น 1 มิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร เติมลงใน 96-Well plate ปริมาตร 5 ไมโครลิตร เติมน้ำกลั่น ปริมาตร 130 ไมโครลิตร เติม 5% Sodium nitrite ($NaNo_2$) ปริมาตร 7.5 ไมโครลิตร บ่มทิ้งไว้ที่มืด 5 นาที เติมสาร Sodium hydroxide (NaOH) (ความเข้มข้น 1 โมลาร์) ปริมาตร 50 ไมโครลิตร แล้วนำไปวัดค่าที่ความยาวคลื่น 510 นาโนเมตรด้วยเครื่อง Microplate reader และนำมาคำนวณปริมาณสารประกอบฟลาโวนอยด์ จากกราฟมาตรฐานของ Quercetin โดยรายงานค่าในหน่วย มิลลิกรัมเควอซิตินต่อกรัมสารสกัด (Nobosse et al., 2017)

5. การวิเคราะห์ฤทธิ์การต้านอนุมูลอิสระด้วยวิธี 2,2-diphenyl-1 - picrylhydrazyl scavenging capacity (DPPH assay)

เป็นวิธีในการวัดความสามารถในการเป็นสารขจัดอนุมูลอิสระ DPPH เติมสารมาตรฐาน Trolox และสารสกัดที่ความเข้มข้นต่าง ๆ ลงใน 96- Well plate ปริมาตร 100 ไมโครลิตร และเติมสารละลาย DPPH ความเข้มข้น 0.2 มิลลิโมลาร์ ปริมาตร 100 ไมโครลิตร บ่มในที่ทึบแสง ทิ้งไว้ 30 นาที จากนั้นนำไปวัดค่าการดูดกลืนแสงที่ความยาวคลื่น 517 นาโนเมตรด้วยเครื่อง Microplate reader จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปคำนวณหาค่าเปอร์เซ็นต์การต้านอนุมูลอิสระ (%Radical Scavenging) ดังสมการ (Turapra et al., 2016)

%Radical Scavenging = [1- (Sample - Blank) / DPPH] x100

Sample = ค่าการดูดกลืนแสงของสารสกัดกับ DPPH

Blank = ค่าการดูดกลืนแสงของเอทานอล

DPPH = ค่าการดูดกลืนแสงของ DPPH กับเอทานอล

6. การวิเคราะห์ฤทธิ์การต้านอนุมูลอิสระด้วยวิธี 2,2'-Azino-bis (3-ethylbenzothiazoline-6-sulfonic acid) cation radical - scavenging assay (ABTS assay)

เป็นวิธีการวิเคราะห์ความสามารถในการต้านออกซิเดชัน (antioxidant capacity) ขั้นแรกเตรียมสารละลาย ABTS โดยชั่งสาร ABTS 3.6 มิลลิกรัม ละลายในน้ำกลั่น 1 มิลลิลิตร และเติมสาร Potassium persulfate 0.67 มิลลิกรัม บ่มทิ้งไว้ที่อุณหภูมิห้องในที่มืดเป็นเวลา 12-16 ชั่วโมง จากนั้นละลายสาร ABTS ด้วยน้ำกลั่น จากนั้นเติมสารมาตรฐาน Trolox และสารสกัดที่ความเข้มข้นต่าง ๆ ปริมาตร 50 ไมโครลิตร ลงใน 96-well plate เติมสารสะลาย ABTS ปริมาตร 100 ไมโครลิตร จากนั้นบ่มในที่มืดที่อุณหภูมิห้องเป็นเวลา 15 นาที นำไปอ่านผลด้วยเครื่อง Microplate reader ความยาวคลื่น 734 นาโนเมตร จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปคำนวณหาค่าเปอร์เซ็นต์การต้านอนุมูลอิสระ (% Radical Scavenging) (Turapra et al., 2016)

%Radical Scavenging = [1- (Sample - Blank) / ABTS] x100

Sample = ค่าการดูดกลืนแสงของสารสกัดกับ ABTS

Blank = ค่าการดูดกลืนแสงของเอทานอล

ABTS = ค่าการดูดกลืนแสงของ ABTS กับเอทานอล

7. การวิเคราะห์ฤทธิ์การต้านอนุมูลอิสระด้วยวิธี Ferric reducing antioxidant power (FRAP assay)

การตรวจสอบความสามารถในการต้านออกซิเดชันอาศัยปฏิกิริยารีดอกซ์และติดตามการเปลี่ยนแปลง สีของสารประกอบเชิงซ้อน (Fe^{3+}-TPTZ) ทำให้เกิดการเปลี่ยนรูปเป็นสารประกอบเชิงซ้อนของ (Fe^{2+}-TPTZ) สารเกิดขึ้นคือความสามารถในการเป็นสารต้านออกซิเดชันที่แสดงผลในรูป FRAP เทียบกับกราฟมาตรฐานของ $FeSO_4 \cdot 7H_2O$ เตรียมสาร $FeSO_4 \cdot 7H_2O$ ที่ความเข้มข้น 10 มิลลิโมลาร์ เตรียม Acetate buffer ที่ความเข้มข้น 300 มิลลิโมลาร์ (pH. 3.6) เตรียมสาร 2,4,6-tripyridyl- striazine (TPTZ) ที่ความเข้มข้น 10 มิลลิโมลาร์ เตรียมสาร Iron (III) chloride ($FeCl_3$) นำสารที่ได้กล่าวมาข้างต้น มาผสมกันในอัตราส่วน 10 : 1 : 1 นำสารสกัดที่ความเข้มข้น 100 มิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร ปริมาตร 20 ไมโครลิตร เติมลงใน 96-well plate เติมสารสะลาย FRAP ปริมาตร 80 ไมโครลิตร ทิ้งไว้ 4 นาที ในที่มืดนำไปอ่านผลด้วยเครื่อง Microplate reader (593 นาโนเมตร) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปเปรียบเทียบกับกราฟมาตรฐาน $FeSO_4 \cdot 7H_2O$ รายงานค่าเป็น มิลลิกรัมเฟอร์รัสซัลเฟตต่อกรัมสารสกัด (Turapra et al., 2016)

8. การทดสอบฤทธิ์การยับยั้งเชื้อแบคทีเรียด้วยวิธี Disc diffusion method

เชื้อแบคทีเรียที่ใช้ในการทดสอบคือ *Streptococcus mutans* (ATCC 25175T) ที่ความเข้มข้นเท่ากับ 0.5 McFarland จากนั้นกระจายเชื้อให้ทั่วบนผิวอาหารเลี้ยงเชื้อ และวางแผ่น Paper disc ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 6 มิลลิเมตร ที่มีการเติมสมุนไพรปริมาณ 20 ไมโครลิตร โดยใช้ 0.12% Chlorhexidine เป็น Positive control วางลงบนอาหารเลี้ยงเชื้อที่ผ่านการเพาะเลี้ยงเชื้อ นำไปบ่มที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ที่มี 5% CO_2 นาน 48 ชั่วโมง วัดขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางโซนใสที่เกิดขึ้น แล้วทำการบันทึกหน่วยเป็นมิลลิเมตร

9. การหาค่าความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถยับยั้งเชื้อแบคทีเรีย (Minimal inhibitory concentration, MIC)

ในการทดสอบนี้จะใช้อาหารเลี้ยงเชื้อแบบเหลว ใช้วิธี Micro dilution นำสารสกัดที่มีฤทธิ์ยับยั้งแบคทีเรียมาหาค่าความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถยับยั้งเชื้อแบคทีเรีย โดยเตรียมสารสกัดให้มีความเข้มข้น 500 มิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร จากนั้นเจือจางเป็นลำดับจะมีความเข้มข้นอยู่ในช่วง 1.95-500 มิลลิกรัมกรัมต่อมิลลิลิตร ตามลำดับ ส่วน Negative control คือใส่เฉพาะเชื้อแบคทีเรีย Positive control คือหลอดที่มีอาหารเลี้ยงเชื้อเพียงอย่างเดียว จากนั้นเติมเชื้อแบคทีเรียปริมาตร 100 ไมโครลิตร ใส่ลงในหลอดทดลอง บ่มที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ที่มี 5% CO_2 นาน 48 ชั่วโมง จากนั้นให้ตรวจสอบหลอดสุดท้ายที่ไม่มีจุลินทรีย์เจริญหรือสังเกตอาหารเลี้ยงเชื้อในหลอดไม่ขุ่น อ่านปริมาณของสารทดสอบของหลอดนี้เป็นค่า MIC รายงานหน่วยเป็นมิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร (Andrews, 2001)

10. ความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถฆ่าเชื้อแบคทีเรีย (Minimal bactericidal concentration, MBC)

ทำการทดสอบหาความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถฆ่าเชื้อแบคทีเรีย (MBC) โดย spread plate บนอาหารเลี้ยง Brain Heart Infusion Agar โดยใช้ปริมาตร 2 ไมโครลิตร จากนั้นบ่มที่อุณหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ที่มี 5% CO_2 นาน 48 ชั่วโมง และบันทึกผลการทดลองค่า MBC โดยบันทึกค่าความเข้มข้นน้อยที่สุดของสารสกัดที่ไม่มีการเจริญของเชื้อ คือไม่มีโคโลนีของเชื้อของอาหาร Brain Heart Infusion agar (BHI Agar) ทำการทดสอบ 3 ซ้ำ เพื่อยืนยันผลการทดลอง รายงานหน่วยเป็นมิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร (Andrews, 2001)

11. การทดสอบฤทธิ์ของสารสกัดสมุนไพรต่อการสร้างไบโอฟิล์ม (Biofilm) ของเชื้อแบคทีเรีย ด้วยวิธี Crystal violet staining for biofilm assay

เติมอาหาร BHI (Brain heart infusion ที่มี sucrose) ลงใน 96 well plate ปริมาตร 50 ไมโครลิตร เติมเชื้อที่ต้องการทดสอบ $3x10^6$ CFU/ml ลงไป ปริมาตร 50 ไมโครลิตร เติมสารสกัดที่ความเข้มข้น 1/2, 1/4, 1/8 และ 1/16 ของค่า MIC ปริมาตร 50 ไมโครลิตร นำไปบ่มที่อณุหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ที่มี 5% CO_2 นาน 24 ชั่วโมง จากนั้นล้างเซลล์ด้วยน้ำกลั่น ปริมาตร 200 ไมโครลิตร 3 ครั้ง เพื่อนำแบคทีเรียที่ไม่มีการเกาะติดออก แล้วนำไปอบให้แห้ง เติม 0.1 % crystal violet ปริมาตร 150 ไมโครลิตร ทิ้งไว้ 20 นาที ล้างออกด้วยน้ำกลั่น 3 ครั้ง เพื่อล้างสีส่วนเกินออก ทำการล้างสีออกจากไบโอฟิล์มด้วยสารละลาย (70% เอทานอล: 5% กรดอะซิติก: 25% น้ำ) บ่มที่อุณหภูมิห้องเป็นเวลา 20 นาที ดูดสารละลาย ปริมาตร 100

ไมโครลิตร ลงใน 96 well plate ใหม่ แล้วนำไปวัดค่าการดูดกลืนแสงที่ความยาวคลื่น 570 นาโนเมตร ด้วยเครื่อง microplate reader ทำการทดลอง 3 ซ้ำค่าที่วัดได้นำมาคำนวณเปอร์เซ็นต์การยับยั้งการสร้างไบโอฟิล์ม (% inhibition) ตามสมการ (Sabayja et al., 2020)

$$\% \text{ inhibition} = \frac{(\text{A Control} - \text{B Test}) \times 100}{\text{A Control}}$$

12. การทดสอบฤทธิ์ของสารสกัดสมุนไพรต่อการสร้างไบโอฟิล์มของแบคทีเรียภายใต้กล้อง phase contrast microscope

เติมอาหาร BHI (Brain heart infusion ที่มี sucrose ลงใน 96 well plate ปริมาตร 50 ไมโครลิตร เติมเชื้อที่ต้องการทดสอบ $5x10^6$ CFU/ml ลงไป 50 ไมโครลิตร เติมสารสกัดที่ความเข้มข้น 1/2, 1/4, 1/8 และ 1/16 ของค่า MIC ปริมาตร 50 ไมโครลิตร นำไปบ่มที่อณุหภูมิ 37 องศาเซลเซียส ที่มี 5% CO_2 นาน 24 ชั่วโมง จากนั้นล้างเซลล์ด้วยน้ำกลั่น ปริมาตร 200 ไมโครลิตร 3 ครั้ง เพื่อนำแบคทีเรียที่ไม่มีการเกาะติดออก แล้วนำไปอบให้แห้ง เติม 0.1 % crystal violet ปริมาตร 150 ไมโครลิตร ทิ้งไว้ 20 นาที ล้างออกด้วยน้ำกลั่น 3 ครั้ง บ่มไว้ให้แห้ง จากนั้นนำมาส่องดูไบโอฟิล์มด้วยกล้อง phase contrast microscope กำลังขยาย 10X บันทึกภาพไบโอฟิล์ม และทำการทดลอง 3 ซ้ำ (Sabayja et al., 2020)

13. วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

จากการศึกษาครั้งนี้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) และเปรียบความแตกต่างของแต่ละกลุ่มการทดสอบโดยใช้ One - way ANOVA เปรียบเทียบความแตกต่าง โดยใช้โปรแกรม SPSS 19.0 ที่นัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$)

ผลการวิจัย

1. ผลปริมาณสารประกอบฟีนอลิก และปริมาณสารประกอบฟลาโวนอยด์รวมทั้งหมด

ปริมาณสารประกอบฟีนอลิกและปริมาณสารประกอบฟลาโวนอยด์ของสารสกัดขมิ้นอ้อย ถูกยับยั้งโดยการวัดสีของอะลูมิเนียมไนเตรต และการวัดสีของโฟลินอลแสดงในตารางที่ 1 งานวิจัยครั้งนี้พบว่า ขมิ้นอ้อยมีปริมาณฟีนอลิกมีค่าเท่ากับ 157.17 ± 3.11 มิลลิกรัมแกลลิกต่อกรัมสารสกัด และฟลาโวนอยด์มีค่าเท่ากับ 1,192.66 ± 2.08 มิลลิกรัมเควอซิตินต่อกรัมสารสกัด

ตารางที่ 1 ปริมาณสารฟีนอลิก และฟลาโวนอยด์ของสารสกัดขมิ้นอ้อย

ปริมาณสารฟีนอลิก (มิลลิกรัมแกลลิกต่อกรัมสารสกัด)	ปริมาณสารฟลาโวนอยด์ (มิลลิกรัมเควอซิติน ต่อกรัมสารสกัด)
157.17 ± 3.11	1,192.66 ± 2.08

2. ผลการศึกษาฤทธิ์การต้านอนุมูลอิสระของสารสกัดขมิ้นอ้อย

การทดสอบทธิ์ในการต้านอนุมูลอิสระโดยใช้วิธี DPPH พบว่า ขมิ้นอ้อยสามารถยับยั้งอนุมูลอิสระโดยมีค่า IC_{50} เท่ากับ 58.86 ± 1.98 ไมโครกรัมต่อมิลลิลิตร และสารมาตรฐาน Trolox มีค่า IC_{50} เท่ากับ19.38 ± 1.01 ไมโครกรัมต่อมิลลิลิตร ซึ่งมีค่าต่างจากสารมาตรฐานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) สำหรับวิธี ABTS พบว่า มีค่า IC_{50} เท่ากับ 22.69 ± 3.91 ไมโครกรัมต่อมิลลิลิตร และสารมาตรฐาน Trolox มีค่า IC_{50} เท่ากับ18.33 ± 1.76 ไมโครกรัมต่อมิลลิลิตร การทดสอบฤทธิ์ในการต้านอนุมูลอิสระโดยใช้วิธี Ferric reducing antioxidant power พบว่าขมิ้นอ้อยมีความสามารถรีดิวซ์เฟอริก หรือให้อิเล็กตรอนจาก Fe^{3+} เป็น Fe^{2+} มีค่าเท่ากับ 230.76 ± 0.25 มิลลิกรัมเฟอร์รัสซัลเฟตต่อกรัมสารสกัด ดังตารางที่ 2

3. ผลทดสอบการยับยั้งเชื้อแบคทีเรียด้วยวิธี Disc diffusion และผลการทดสอบค่าความเข้มข้นต่ำสุดในการยับยั้ง และสามารถฆ่าเชื้อจุลินทรีย์ (MIC, MBC)

ฤทธิ์การต้านเชื้อจุลินทรีย์ของสารสกัดขมิ้นอ้อย ละลายด้วยตัวทำละลาย 10% DMSO ให้มีความเข้มข้น 500 มิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร พบว่าสารสกัดขมิ้นอ้อยออกฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย *S. mutans* โดยมีค่าการยับยั้งเท่ากับ 10.46 ± 0.55 มิลลิเมตร และสารมาตรฐาน 0.12% Chlorhexidine มีค่าการยับยั้งเท่ากับ 19.06 ± 0.05 มิลลิเมตร ซึ่งขมิ้นอ้อยมีค่าแตกต่างจาก positive control อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p<0.05$) และผลการทดสอบการหาค่าความเข้มข้นต่ำสุดที่สามารถยับยั้งการเจริญของเชื้อด้วยวิธี Micro dilution ผลการทดสอบพบว่าสารสกัดขมิ้นอ้อยมีค่า MIC และ MBC เท่ากับ 100 และ 120 มิลลิกรัมต่อมิลลิลิตร

4. ผลการทดสอบฤทธิ์ของสารสกัดขมิ้นอ้อยในการสร้างไบโอฟิล์มของเชื้อแบคทีเรีย

ผลการทดสอบฤทธิ์ยับยั้งการสร้างไบโอฟิล์มของสารสกัดขมิ้นอ้อยที่ความเข้มข้น 1/2 - 1/8 ของค่า MIC พบว่าขมิ้นอ้อย สามารถยับยั้งการสร้างไบโอฟิล์มของ *S. mutans* ได้ภายในเวลา 24 ชั่วโมง มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p <0.05) ดังรูปที่ 1

5. ผลการทดสอบฤทธิ์ของสารสกัดขมิ้นอ้อยต่อการสร้างไบโอฟิล์มของแบคทีเรียภายใต้กล้อง phase contrast microscope

ผลการทดลองพบว่าเมื่อความเข้มข้นของสารสกัดลดลง ปริมาณการสร้างไบโอฟิล์มจะเพิ่มขึ้น ภาพถ่ายใต้กล้อง phase contrast microscope แสดงให้เห็นว่าเชื้อ *S. mutans* นั้นมีความสามารถในการสร้างไบโอฟิล์ม ดังรูปที่ 2

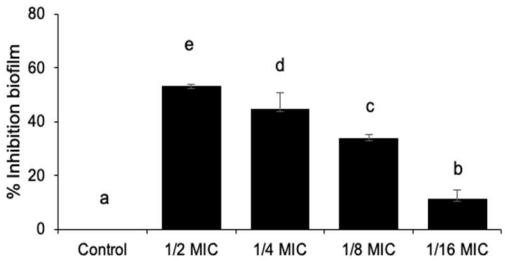

รูปที่ 1 ฤทธิ์ของสารสกัดขมิ้นอ้อยในการสร้างไบโอฟิล์มของเชื้อแบคทีเรีย (หมายเหตุ : a, b, c, d ตัวอักษรที่แตกต่างกันแสดงถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p <0.05))

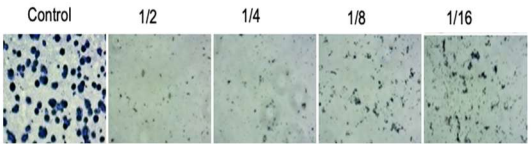

รูปที่ 2 ฤทธิ์ของสารสกัดขมิ้นอ้อยต่อการสร้างไบโอฟิล์มของแบคทีเรียภายใต้กล้อง phase contrast microscope กำลังขยาย 10x

ตารางที่ 2 ฤทธิ์การต้านอนุมูอิสระของสารสกัดขมิ้นอ้อย และสารมาตรฐาน Trolox

สารตัวอย่าง	DPPH assay (IC_{50} ไมโครกรัมต่อมิลลิลิตร)	ABTS assay (IC_{50} ไมโครกรัมต่อมิลลิลิตร)	FRAP assay (มิลลิกรัมเฟอร์รัสซัลเฟตต่อกรัมสารสกัด)
ขมิ้นอ้อย	58.86 ± 1.98	22.69 ± 3.91	230.76 ± 0.25
Trolox	19.38 ± 1.01	18.33 ± 1.76	

วิจารณ์ผลการวิจัย

สมุนไพรขมิ้นอ้อยในตำรับยาไทย มีสรรพคุณแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ จุดเสียด ขับลม แก้ฟกช้ำ เคล็ดบวม เจริญอาหาร บำรุงธาตุ และมีรายงานก่อนหน้านี้ พบว่า ขมิ้นอ้อย มีสารสำคัญที่หลากหลาย ได้แก่ เคอร์คูมิน, คูมาริน และ เคอร์คูมินอยด์ เป็นต้น รวมทั้งสารฟีนอลิกและสารฟลาโวนอยด์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่มีการรายงานก่อนหน้านี้ ได้ศึกษาหาปริมาณฟีนอลิกและฟลาโว-นอยด์รวม จากสารสกัดขมิ้นอ้อยจากการศึกษาพบว่าขมิ้นอ้อยมีปริมาณฟีนอลิก และฟลาโวนอยด์รวม (Azahar, 2017; Sandrasari et al., 2019) จากการทดสอบคุณสมบัติการต้านอนุมูลอิสระของสารสกัดขมิ้นอ้อย ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่าสารสกัดขมิ้นอ้อย มีความสามารถในการยับยั้งอนุมูลอิสระดีที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมา ได้ศึกษาเกี่ยวกับฤทธิ์อนุมูลอิสระจากสารสกัดขมิ้นอ้อยโดยทำการศึกษาฤทธิ์อนุมูลอิสระโดยใช้วิธี DPPH พบว่า สารสกัดขมิ้นอ้อยมีฤทธิ์ในการต้านอนุมูลอิสระสูง (Himaja et al., 2010; Sandrasari et al., 2019; Mau et al., 2003; Rahman et al., 2014) ซึ่งในการศึกษานี้พบว่าสารสกัดขมิ้นอ้อยสามารถยับยั้งและฆ่าเชื้อแบคทีเรียได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่มีรายงานก่อนหน้านี้ ได้ศึกษาฤทธิ์ในการต้านจุลชีพที่พบในช่องปาก โดยเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์บ้วนปากในท้องตลาด 5 ชนิด ทำการศึกษาในหลอดทดลอง โดยใช้สารสกัดเอทานอล 70% ของเหง้าขมิ้นอ้อย พบว่าประสิทธิภาพในการต้านจุลชีพของสารสกัดขมิ้นอ้อย มีประสิทธิภาพคล้ายคลึงกับน้ำยาบ้วนปาก (Bugno et al., 2007, Sabayjai et al., 2020)

และสารสกัดขมิ้นอ้อยสามารถยับยั้งการสร้างไบโอฟิล์มได้ โดยพบว่าเมื่อความเข้มข้นของสารสกัดสูงขึ้นปริมาณการสร้างไบโอฟิล์มจะลดลงสังเกตจากภาพถ่ายใต้กล้อง phase contrast microscope ซึ่งสอดคล้องกับรายงานก่อนหน้านี้ พบว่าสารเคอร์คูมิน สามารถยับยั้งการสร้างไบโอฟิล์ม และความหนาของไบโอฟิล์ม นอกจากนี้ Curcumin ยังลดการผลิตโพลีแซ็กคาไรด์นอกเซลล์ และไปยับยั้งการทำงานเอนไซม์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างไบโอฟิล์ม โดยสามารถยับยั้งการแสดงออกของ spaP และ srtA ด้วยค่า IC_{50} ที่ 500 μM (Li et al., 2018) นอกจากนี้พบว่าสารในกลุ่ม Flavonoid มีฤทธิ์ในการยับยั้งแบคทีเรีย โดยไปทำลายเยื่อหุ้มเซลล์ของแบคทีเรียแกรมบวกและแกรมลบ (Burt, 2004; Jose and Thomas, 2014) ดังนั้นสารสกัดจากขมิ้นอ้อยสามารถนำไปใช้พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพร ในการรักษาโรคในช่องปากได้

สรุปผลการวิจัย

สารสกัดขมิ้นอ้อย มีสารเคอร์คูมิน ซึ่งเป็นสารประกอบฟีนอลิก มีฤทธิ์ในการยับยั้งเชื้อก่อโรคในช่องปาก (*S. mutans*) และยับยั้งการสร้างไบโอฟิล์มของเชื้อ *S. mutans* ดังนั้นสารสกัดจากขมิ้นอ้อย สามารถนำไปใช้พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพร ในการรักษาโรคในช่องปากได้

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสาขาวิชาการแพทย์แผนไทย คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร ที่อนุเคราะห์ให้ความสะดวกในการใช้เครื่องมือในการวิจัย ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปราณี ศรีราช ที่ให้คำปรึกษา ให้ความช่วยเหลือระหว่างดำเนินการวิจัยในการทำวิจัยครั้งนี้ ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

Andrews, J. M. (2001). Determination of minimum inhibitory concentrations. Journal of antimicrobial Chemotherapy 48(1): 5-16.

Azahar, N. F., Abd Gani, S. S. and Mokhtar, N. F. M. (2017). Optimization of phenolics and flavonoids extraction conditions of *Curcuma Zedoaria* leaves using response surface methodology. Chemistry Central Journal 11(1): 1-10.

Bidault, P., Chandad, F. and Grenier, D. (2007). Risk of bacterial resistance associated with systemic antibiotic therapy in periodontology. Journal of the Canadian Dental Association 73(8): 721-725.

Bugno, A., Nicoletti, M. A., Almodóvar, A. A., Pereira, T. C. and Auricchio, M.T. (2007). Antimicrobial efficacy of *Curcuma zedoaria* extract as assessed by linear regression compared with commercial mouthrinses. Brazilian Journal of Microbiology 38: 440-445.

Burt, S. (2004). Essential oils: their antibacterial properties and potential applications in foods—a review. International journal of food microbiology 94(3): 223-253.

Himaja, M., Anand, R., Ramana, M. V., Anand, M. and Karigar, A. (2010). Phytochemical screening and antioxidant activity of rhizome part of *Curcuma zedoaria*. International Journal of Research in Ayurveda and Pharmacy 1(2): 414-417.

Jose, S. and Thomas, T. D. (2014). Comparative phytochemical and anti-bacterial studies of two indigenous medicinal plants *Curcuma caesia* Roxb. and *Curcuma aeruginosa* Roxb. International Journal of Green Pharmacy 8(1): 65-71.

Li, B., Li, X., Lin, H. and Zhou, Y. (2018). Curcumin as a promising antibacterial agent: effects on metabolism and biofilm formation in *S. mutans*. BioMed research international 3: 1-11.

Loesche, W. J. (1986). Role of *Streptococcus mutans* in human dental decay. Microbiological reviews 50(4): 353-380.

Mau, J. L., Lai, E. Y., Wang, N. P., Chen, C. C., Chang, C. H. and Chyau, C. C. (2003). Composition and antioxidant activity of the essential oil from *Curcuma zedoaria*. Food Chemistry 82(4): 583-591.

Nobosse, P., Fombang, E. N. and Mbofung, C. M. F. (2017). The effect of steam blanching and drying method on nutrients, phytochemicals and antioxidant activity of Moringa (*Moringa oleifera* L.) leaves. American Journal of Food Science and Technology 5(2): 53-60.

Palombo, E. A. (2011). Traditional medicinal plant extracts and natural products with activity against oral bacteria: potential application in the prevention and treatment of oral diseases. Evidence-based complementary and Alternative Medicine 1-11.

Rahman, A., Afroz, M., Islam, R., Islam, K. D., Hossain, M. A. and Na, M. (2014). In vitro antioxidant potential of the

essential oil and leaf extracts of *Curcuma zedoaria* Rosc. Journal of Applied Pharmaceutical Science 4(2): 107-111.

Rahmatullah, M., Azam, M. N. K., Pramanik, S., Sania, S. R. and Jahan, R. (2012). Antihyperglycemic activity evaluation of rhizomes of *Curcuma zedoaria* Christm. roscoe and fruits of *Sonneratia caseolaris*. L. Engl. International Journal of PharmTech Research 4(1): 125-129.

Sabayjai, D., Bun-ek, A., Sutin, S., Sinlamuth, O., Nintasen, R. and Powtongsook, W. (2020) Antibacterial, Anti-biofilm and Antioxidant Activities of Chinese Herb Extracts Against Oral Cavity Bacteria. The Sci of Phetchaburi Rajabhat University 17(1): 33-44.

Sandrasari, D. A., Sabariman, M. and Azni, I. N. (2019). Determination of potential level of Indonesian rhizomes as an antioxidant based on phenolic compound and antioxidant activity. In: IOP Conference Series: Earth and Environmental Science 383(1): 12-17.

Tangyuenyongwatana, P. and Gritsanapan, W. (2014). Prasaplai: An essential Thai traditional formulation for primary dysmenorrhea treatment. CELLMED 4(2): 10.1-10.8.

Turapra, B., Boonyarat, C., Chulikhit, Y. and Daodee, S. (2016). Determination of Active Constituents and Antioxidative Activity In: *Citrus maxima* (Burm.) Merr. Isan Journal of Pharmaceutical Sciences 11(5): 80-91.

❑❑❑❑❑